ELECTRICITEITSTARIEVEN EN VERVANGINGSWAARDE (I)

door T. Koopman

De Electriciteitsnota, Stuk 2300 Hoofdstuk X No. 13, zitting 1951—1952, waarin de Minister van Economische Zaken zich wendt tot de Tweede Kamer der Staten Generaal geeft een visie op bestaande en te verwachten moeilijkheden in de electriciteitsvoorziening en de aanduiding van de middelen waarmee de Minister deze moeilijkheden denkt op te lossen. Als één van deze middelen wordt de calculatie van electriciteits-tarieven op basis van de kapitaalslasten naar de vervangingswaarde van de voor de productie en distributie noodzakelijke kapitaalgoederen geïntroduceerd. Ofschoon in deze Nota wel enkele zinsneden zijn opgenomen, welke er op duiden dat de calculatie naar vervangingswaarde door deze Minister een principiële bedrijfseconomische noodzakelijkheid wordt geacht, menen wij toch te ver te gaan, indien wij hierin een aanvaarding van de vervangingswaarde als calculatiebasis in het algemeen zouden willen zien. Dit behoeft niet te betekenen, dat vervangingswaarde op principiële bezwaren zou stuiten. Wanneer wij erkennen, dat bij een beoordeling van uit een oogpunt van landsbelang ook andere dan bedrijfs-economische en algemeen economische overwegingen een rol kunnen spelen, dan erkennen wij daarmee tevens de mogelijkheid van rangorde en tijdsverschuiving voor het opnemen van de vervangingswaarde in de berekening van tarieven en prijzen in verschillende branches.

Wanneer nu de electriciteitstarieven als een der eerste getoetst worden aan een calculatie gebaseerd op de vervangingswaarde dan is deze branche, welke wij zonder twijfel mogen beschouwen als een der belangrijkste energieleveranciers in het maatschappelijk bestel, een van de eerste waar deze belangrijke stap wordt gedaan.

Voorafgaande aan de electriciteitstarieven is de prijs van een andere vorm van energie, nl. de kolenprijs, verhoogd, waarbij deze prijzen zijn getoetst aan een calculatie gebaseerd op de vervangingswaarde der mijn-installatie.

Bij de beoordeling van de noodzakelijkheid en van de strekking der gewenste tariefsverhoging zijn de bijzondere factoren, welke in de economische constructie der electriciteitsbedrijven een rol spelen van grote invloed geweest. Wij moeten deze maatregelen dan ook zien als een logisch gevolg van de situatie, waarin de ontwikkeling van tarieven — omzetten — investering — financieringsmoeilijkheden — de electriciteitsvoorziening heeft gebracht, waarbij wordt aangetekend, dat deze moeilijkheden deels zijn veroorzaakt door het vasthouden van de calculatie op basis van de aanschaffingswaarde.

Behoudens invloeden van bovenaf, voornamelijk ten aanzien van de tarieven voor groot- en kleinverbruikers is deze ontwikkeling eveneens een logisch gevolg van de tariefsamenstelling en het tarievenverband, alsmede van de samenstelling en de groei van de omzet, zoals deze voor de oorlog door de electriciteitsbedrijven op actieve wijze is gecreëerd en zoals deze verder is uitgegroeid, gecombineerd met calculatie op basis historische kostprijs. Een globaal inzicht zowel in de bijzondere hoedanigheden der electriciteitsbedrijven als in de ontwikkeling dezer bedrijven in de laatste decennia is dus zeker nodig voor de beoordeling van de in de bovenaangehaalde nota genoemde maatregelen en van de belangrijke overgang naar het principe der vervangingswaarde, welke deze maatregelen inhouden.

Wij zullen thans eerst enkele economische kenmerken der electriciteits-bedrijven onder de loupe nemen.

A. Kapitaalsverhoudingen.

Wij mogen veronderstellen, dat het feit dat electriciteitsproductie- en distributiebedrijven zeer kapitaalintensief zijn, algemene bekendheid bezit. Wij hebben de laatste jaren een enkele maal, wanneer er sprake was van de ontwikkeling der arbeidsmarkt in Nederland, zien werken met cijfers, welke een investeringsbedrag per te werk gestelde arbeider aanduiden. Bij deze uitdrukkingswijze stonden de electriciteitsbedrijven wel aan de top met bedragen van f 100.000,— à f 150.000,— per arbeider. Hoewel deze wijze van aanduiding in het algemeen kan worden aanvaard, hebben wij met name bezwaar tegen het gebruik van deze relatie ten aanzien van electriciteitsproductie en distributiebedrijven.

In de Nederlandse arbeidsmarkt zijn de electriciteitsbedrijven als zelfstandige factor van zeer ondergeschikte betekenis. Daarnaast komen in de electriciteitsbedrijven een groot aantal functies voor, welke slechts een zekere actieve oplettendheid vereisen, zonder dat daarbij van directe arbeidsproductie sprake kan zijn. Een nauwlettend toezicht op klokken en meters en een sporadisch ingrijpen kenmerken deze categorie van functies. Een duidelijke relatie om de grote kapitaalintensiviteit der electriciteitsbedrijven te doen zien, is de verhouding der totale actief-waarden ten opzichte van de omzet en het totale bedrag der kapitaalslasten ten opzichte van de omzet. Enkele cijfers die wij hierover verzamelden zijn wel zeer illustratief. Wij namen hiervoor een aantal electriciteitsbedrijven, die de productie alsmede de distributie voornamelijk tot aan de uiteindelijke afnemer verzorgen. Voor een serie van jaren geven deze relaties het volgende beeld:

	in guldens aanschaffings- waarde/omzetten	in guldens kapitaalslasten/ omzet
1928	6,24/1	1/2,18
1930	5,77/1	1/1,84
1935	7,72/1	1/1,88
1940	7,6/1	1/1,85
1950	3,28/1	1/4,8

Hierbij zijn de prijsniveau's van de jaren van aanschaffing niet gecorrigeerd, zodat in het algemeen in de totale aanschaffingswaarde correctieven nodig zijn. Dit betekent echter niet, dat het totaal beeld veel verschuift. Wanneer wij voor dezelfde bedrijven, rekening houdend met de vervangingswaarde per kW opgesteld vermogen voor de productie en per kW transportvermogen voor de distributie, de totale vervangingswaarde van het actief berekenen, dan komen wij bij de omzetten van 1950 tot de conclusie, dat het totale kapitaal slechts éénmaal in de 8 jaren wordt omgezet. Is in het algemeen bij de beoordeling der kapitaalslasten voor opwekking de technische slijtage de bepalende factor, ten aanzien van de distributie, vooral ten aanzien van de hoogspanningsdistributielijnen, is de economische veroudering van zeer grote betekenis.

B. Tarieven en omzetten.

Een tweede bijzonderheid van de economische constructie der electriciteitsbedrijven mag eveneens bekend worden verondersteld. De zeer wis-

selende bezettingsgraad, zowel wat de jaarcurve betreft als de 24 uur curve, heeft geleid tot een tarievenpolitiek, waarbij verbetering der grote verschillen werd nagestreefd in de bezettingscoëfficiënt en eveneens in de tijdsduur der meest gunstige bezetting. De variabiliteit in de bezetting alsmede de duur van het gebruik worden bij de electriciteitsbedrijven aangeduid door een getal: geproduceerde kWh gedeeld door de opgetreden hoogste moment-belasting, genoemd „bedrijfstijd”. De „bedrijfstijd” is dus een waarde aanduiding aangevende een met de tijdsduur gewogen gemiddelde bezettingsgraad per jaar.

Bij een volle 24 uren bezetting is het aantal bedrijfsuren per jaar dus 8760. Verbetering zowel van de dagcurve als van de jaarcurve komt tot uiting in het aantal bedrijfsuren. Naast deze factor heeft de ongunstige verhouding tussen de — bij capaciteitsuitbreiding — technisch meest gunstige grootte en de bestaande omzet een rol gespeeld in de tarievenpolitiek, tot uiting komend in een streven naar een snelle optrekking van de omzet aan de nieuwe uitgebreide capaciteit. Het totale complex van maatregelen heeft zonder twijfel in de loop der jaren een aanmerkelijke verbetering gebracht in de bezettingsgraad der electriciteitsbedrijven. Het best komt dit tot uitdrukking in het verloop van het gemiddelde der bedrijfstijden van een aantal Nederlandse centrales nl.

1925:	3091
1930:	3180
1935:	3524
1940:	3560
1948:	3720

Heeft dus de tarievenpolitiek zonder enige twijfel verbetering gebracht in de bezettingsgraad der bedrijven, dit betekent niet dat bij de tariefstelling sprake behoeft te zijn van een marginale kostprijsberekening. Wij zouden eerder kunnen spreken van een commerciële beoordeling van de prijzen, waartegen een product van lagere orde nl. electriciteit met gebruiksbeperking te leveren is. Het afhankelijk stellen van de tariefshoogte van het aanvaarden van bepaalde speruren in bepaalde maanden en op bepaalde tijden mag niet worden beschouwd als een marginale calculatie van een gelijkwaardig product. Voor de afnemer is de permanente beschikkingsmacht op ieder moment van grote waarde.

Als enkele voorbeelden, op welke wijze de gunstiger bezettingsgraad tot stand is gekomen namen wij:

- voor de verbetering van de 24uurcurve: de nachstroomfaciliteit;
- voor de verbetering van de jaarcurve: speruren in de wintermaanden;
- verkleining van de sprongsgewijze capaciteitsuitbreidingen in relatie tot de omzet.

Deze laatste factor is een gevolg van omzetten, welke relatief sneller gestegen zijn dan de stijging van de capaciteit van de technisch meest gunstige uitbreiding. Een enkel cijfer ter illustratie:

verhouding uitbreiding electr. vermogen ten opzichte van de omzet

1925	1935	1947
1 : 4	1 : 6	1 : 6,8

Een tweede factor, welke ook op deze laatste verbetering betrekking heeft, is na de oorlog tot stand gekomen. De koppellijnen van grote capaciteit tussen de verschillende centrales hebben het mogelijk gemaakt

de uitbreidingen — „te plannen” in verhouding tot de totale Nederlandse omzet — en regionaal te spreiden. Naast andere belangrijke voordelen heeft het bestaan der koppellijnen dus tot gevolg dat de tijdelijke leegloop van de uitbreidingscapaciteit gering is. Wij tekenen hierbij aan, dat dit in tijden van normale en rustige ontwikkeling ook zeer zeker tot uitdrukking zal komen, hoewel thans van leegloop geen sprake is. Door de electriciteitsbedrijven is het middel der tariefsdifferentiatie gehanteerd ter bereiking van een optimale opbrengst. Dat in het algemeen genomen de resultaten van deze wijze van calculeren tot een versterking der positie der bedrijven heeft geleid, kan niet worden ontkend. Evenmin zal echter worden ontkend dat de marginale kostencalculatie grote gevaren in zich houdt en dat op dit terrein niet altijd even overwogen te werk is gegaan. Wij zouden willen stellen dat voor een marginale calculatie twee factoren noodzakelijk zijn, nl. gescheiden markten en de mogelijkheid van beheersing van de marktomvang. Dit laatste houdt in, dat het voor de toepassing van de marginale calculatie nodig is inzicht te hebben in de ontwikkeling van de bestaande markten, alsmede inzicht in de ontwikkeling van de toegevoegde markt. Een vergemakkelijking hierbij is, dat de markt voor een electriciteitsbedrijf immer een regionaal afgegrensd gebied is en dat de term „markt” hier dus de betekenis krijgt van een bepaald soort gebruik van dezelfde energie. Ter illustratie van deze stelling het volgende.

Door een uitbreiding van het stroomgebruik voor kookdoeleinden zal in het algemeen de verbetering van de gemiddelde dagbelasting groter zijn dan de stijging van de dagpiekbelasting; dit is dus in het algemeen een verbetering der bezetting. De situatie kan echter ontstaan, dat in bepaalde gebieden de toegevoegde markt zodanig uitgroeit, dat de gemiddelde dagbelasting de normale dagpiekbelasting overtreft. Zo zien wij als gevolg van een afgegrensde, doch niet beheerste toegevoegde markt het feit ontstaan, dat de topbelasting in plaats van op 17 à 18 uur optreedt tussen 11 en 12 uur. Deze verschuiving wordt de laatste jaren extra naar voren gehaald en beklemtoond, doordat in maanden der hoogste belasting de normale piektijd onder een kunstmatige druk is gezet.

C. Maatregelen en Prijsbeheersing en tarieven.

Een groot deel van de kosten der stroomlevering bestaat uit kolenkosten. Deze zijn vrijwel variabel met de kWh-omzet. Het overig deel der opwek-, transport- en leveringskosten bestaat uit een kostencomplex correlerende met de belasting en een deel correlerende met het afnemersaantal. Bij vooroorlogse verhoudingen maakten de kolenkosten $\pm 15\%$ uit van de doorsnede leveringskostprijs. Wij zien, dat na 1940 en vooral na 1945 de kolenkosten in een snel tempo tot duizelingwekkende hoogten zijn gestegen. Zo bedroegen de gemiddelde centrale kosten van kwalitatief gelijkwaardige kolen

in 1940	f 10,20
in 1944	„ 14,52
in 1946	„ 19,83
in 1948	„ 28,65
in 1950	„ 41,37
in 1951	„ 56,21
in Jan. 1952	„ 62,— per ton.

Naast deze prijsstijging staat een stijging van de materiaalkosten voor onderhoud en uitbreidingskosten van ongeveer het $3\frac{1}{2}$ voudige. Het aan-

deel der kolenkosten in de totale integraal berekende kostprijs is dus sterk gestegen, tot 50 %. Formeel hebben de electriciteitstarieven vanaf 1939 de invloed ondergaan van de verhogende maatregelen, welke door de diverse prijzeninstanties zijn genomen. Indien wij de periode tot 1946 buiten beschouwing laten, hetgeen wij in verband met de geringe verhoging geoorloofd achten en wij bezien de tariefsmaatregelen van na 1945, dan constateren wij, dat de beheersing der tarieven plaats vond via een formule en leidde tot een resultaat, dat bezien moet worden als een maximum toelaatbare prijs.

Aansluitend aan de subsidiëeringspolitiek tot en met 1948 is bij de toepassing een divergentie ontstaan tussen de verhoging van de kleinverbruikerstarieven en de grootverbruikerstarieven. In 1949 legde de Prijsbeheersing een verband tussen het in 1939 bestaande tarief en het maximum toegestane tarief, uitgedrukt in een verhoging van 0,5 cent per kWh. Rekening houdend met het in de eerste jaren na de oorlog bestaande streven tot laaghouden van de kosten van levensonderhoud en rekening houdend met het feit, dat voor de verhoging van de kleinverbruikers-tarieven besluiten van de bestuursinstanties der bedrijven nodig waren, terwijl in de grootverbruikerscontracten een glijdende tariefschaal afhankelijk van het verloop der kolenprijzen reeds voor de oorlog gewoonte was, verbaast het ons niet, wanneer wij zien, dat uiteindelijk een sterk uiteenlopen tussen de indexcijfers voor de kleinverbruikerstarieven en die voor de grootverbruikerstarieven moet worden geconstateerd. De kolenclausule zoals deze voor grootverbruikers is toegestaan door het Directoraat-Generaal voor de Prijzen luidde tot 1 April 1952:

$$0,85 \times \frac{100}{96} \times \frac{K_{v,1} - K_b}{1000}$$

$K_{v,1}$ is de z.g. verrekenkolenprijs, ongeveer overeenkomende met de prijs van de in de centrale verstookte kolen bij een stookwaarde van 7600 cal/kg, uitgedrukt in guldens per ton, terwijl K_b is de z.g. basis-kolenprijs, d.w.z. de gemiddelde prijs, eveneens in guldens per ton en eveneens omgerekend op een stookwaarde van 7600 cal/kg, van de kolen die de betreffende centrale in 1939 verstookte.

Het getal 0,85 heeft betrekking op het kolenverbruik in kg per in het voorzieningsgebied afgeleverde kWh, de factor $\frac{100}{96}$ heeft betrekking op de omzetbelasting.

Het in deze formule opgenomen kolencijfer lag hoger dan bij de gemiddelde centrale het geval was.

Hierdoor ontstond in de grootverbruikerstarieven een meeropbrengst ter beschikking voor dekking van de overige kosten. Afhankelijk van het werkelijke kolencijfer liep de mate van dekking der overige kosten dus per bedrijf uiteen. Divergeerden dus reeds als gevolg van de prijsbeheersingsmaatregel de tarieven voor groot- en kleinverbruikers, in nog belangrijker mate ontstond een divergentie door het gebruikmaken van bepaalde tariefsoorten. De vergrote neiging tot uitbreiding van het stroomverbruik door kleinverbruikers, het relatief achterblijven van de vaste bedragen ten opzichte van de kWh-tarieven leidde tot een sterk verhoogd verbruik volgens het z.g. vastrechtstarief. Doordat echter de gemiddelde opbrengst van de vastrechtstarieven aanmerkelijk lager wordt dan bij het z.g. lichttarief, hetwelk nog in de hand wordt gewerkt door de stijgende kWh-omzet per aansluiting, daalde de gemiddelde opbrengst per kWh tot

onder het peil van 1939. In de Nota van de Minister van Economische Zaken worden als indexcijfer voor het kleinverbruikerstarief genoemd 92; voor het grootverbruik bedroeg dit in 1951 $\pm$ 200.

Het gebruik op basis van het vastrechtstarief door kleinverbruikers verschuift van $\pm$ 50 % in 1939 tot 80 à 90 % van het aantal verbruikers in 1951. De gemiddelde opbrengst der grootverbruikers onderging eveneens een relatieve verlaging. De groei der kWh-omzetten per bedrijf en de ruimere aanwending van elektrische energie voor toepassingen als ruimteverwarming en industriële verwarming, waarvoor lagere tariefklassen gelden, was hiervan de oorzaak. In verhouding tot de stijging der nominale tarieven is de relatieve tariefsdaling bij de grootverbruikers echter van zeer ondergeschikt belang. Noemden wij reeds de indexcijfers, zoals deze voor de laatste tariefsverhoging waren en zoals vermeld in de Nota 2300, er zijn electriciteitsbedrijven, waar deze divergentie nog aanmerkelijk groter is.

D. *De ontwikkeling voor en na 1940.*

Zonder twijfel duidt de ontwikkeling van de electriciteitsbedrijven vóór 1940 op een groeiend maatschappelijk belang bij de elektrische energie. De uitbreiding der toepassingsmogelijkheden, de relatieve tariefsdaling ten gevolge van de omzetvergroting, gepaard gaande met verbetering van de bezettingsgraad der bedrijven, heeft geleid tot een sterke financiële positie der stroomopwek- en leveringsbedrijven. Met een juist inzicht in de mogelijkheid van de verdere uitgroei voor het gebruik van elektrische energie werd in het algemeen bij uitbreidingen, zowel in productie als in transportvermogen, rekening gehouden met een snelle groei van de omzet, zodat wij menen te mogen constateren, dat de electriciteitsbedrijven in 1940 over een technische reserve beschikken, een reserve welke de noodzakelijke reserve voor veilig produceren en leveren overtrof. Wij introduceren hier wederom een specifiek kenmerk der electriciteitsbedrijven, n.l. de veiligheidsreserve. De technische onmogelijkheid van voorraadvoorziening, tenzij in geringe mate voor het halffabriekaat der productiebedrijven „stoom”, leidt tot een noodzakelijkheid om op ieder moment transport en productie aan de vraag aan te passen. De geweldige verliezen, welke in het gehele maatschappelijke productieapparaat kunnen ontstaan bij het uitvallen der energie, om nog maar niet te spreken van de nadelen in de overige sectoren van het maatschappelijk leven, eist dat de energievoorziening onder vrijwel alle omstandigheden door moet kunnen gaan, hetzij na zeer korte onderbreking weer moet kunnen worden hersteld. Voor de productie leidt het tot de noodzakelijkheid van aanzeggedeelte reservevermogen, zowel in het stoom- als in het stroomopwekkingsgedeelte. Hierbij wordt nog weer onderscheid gemaakt in het draaiend en niet-draaiend reservevermogen.

Voor het transportapparaat is het systeem van ringleidingen ontstaan, welke een dusdanige overcapaciteit hebben dat de voorziening, populair gesproken, langs een andere kant kan geschieden. Naast deze sterke technische positie verkeerde het merendeel der bedrijven in een sterke financiële positie. Hoewel wij hierbij verschil moeten maken tussen bedrijven in N.V.-vorm en de zuivere overheidsbedrijven. Lage boekwaarde der activa gezien ten opzichte van de technisch-economisch nog te verwachten levensduur, krachtige reservering gepaard gaande met een ruime mate van zelffinanciering waren hiervan de in de balanssen te constateren kenmerken. Stellen wij hier tegenover de ontwikkeling van na 1945, dan valt

in de eerste plaats op de zeer snelle stijging van de omzet, waarbij het peil dat bij een normale ontwikkeling zou zijn bereikt, zonder oorlog einde 1947 reeds was overschreden. In 2 jaar tijd was de kwantitatieve omzet dus op het peil gekomen, dat zij vermoedelijk ook bereikt zou hebben na 7 jaar normale ontwikkeling. Hiertegenover moet worden gesteld dat technische voorzieningen in 7 jaar niet getroffen konden worden. Naast de enorme taak van herstel der oorlogsschade is het onmogelijk gebleken in zo korte tijd op het vereiste technische capaciteitsniveau te komen. Dat de bedrijven deze omzet, zij het met veel moeite en met bijzondere maatregelen konden leveren, is te danken aan het gebruik van de aanwezige reële reserve, doch ook aan het gebruik van de aanwezige veiligheidsmarge.

Weliswaar kon geleverd worden, doch de vereiste mate van veilig produceren kwam in het gedrang. Bedrijfseconomisch is hier dus sprake van een sterke overbezetting. Beheersing der omzet is voor de electriciteitsbedrijven uitermate moeilijk, zo al niet onmogelijk. De directe koppeling van productie aan de behoefte van een enorme gevarieerde en gedifferentieerde massa afnemers maakt dit alleen mogelijk met algemene of minstens regionale maatregelen, waarbij het niet mogelijk is rekening te houden met de belangrijkheid en de urgentie van het stroomverbruik voor bepaalde groepen afnemers b.v. ziekenhuizen enz. Deze maatregelen worden dan ook slechts in uiterste noodgevallen getroffen. Het spreekt wel van zelf en het behoeft geen nadere uiteenzetting, dat de combinatie van een grote omzet, waarbij van sterke overbezetting sprake is, met een kostenniveau dat nog vrijwel geheel op vooroorlogse basis lag volgens de boekhouding, tot hoge resultaten moest leiden. Een toevallige doch zeer belangrijke invloed ging hierbij uit van het feit, dat de meeste electriciteitsbedrijven tussen 1920 en 1930 haar grote bloei beleefden en belangrijke uitbreidingen tot stand brachten. Gemiddeld waren deze uitbreidingen in 1945 20 à 25 jaar oud en rekening houdend met de gebruikelijke geschatte levensduren vrijwel afgeschreven. Bij het ontbreken van een accres in de kapitaalslasten tengevolge van nieuwe investeringen daalden de kapitaalslasten in de eerste jaren na de oorlog over vrijwel de gehele lijn, een element dat eveneens de resultaten sterk heeft beïnvloed. De stormachtige ontwikkeling van de omzet leidde logischerwijze tot een grote vraag naar productie van een transportvermogen voor elektrische energie. Het herstel der oorlogsschade, het weder op gang brengen van de productie van kapitaal goederen voor de electriciteitsbedrijven, alsmede de deviezenmoeilikheden waren oorzaak dat levertijden genoteerd werden variërende van 3 tot 6 jaar. Het was dus wel mogelijk verplichtingen op zich te nemen, welke gezien in relatie tot de omzetsijging verantwoord waren; doch de verwezenlijking van de voorgenomen uitbreidingen en dus ook het inbrengen van de kapitaalslasten vond slechts langzaam plaats.

E. Relatie omzet tarieven.

Wij hebben in het voorgaande reeds geconstateerd dat de opbouw der omzetten door de electriciteitsbedrijven rekening hield met een sterk elastische markt, vooral op het gebied van het stroomverbruik voor klein verbruikers. Voor grootverbruikers dienen wij deze elasticiteit meer te zoeken in de bijzondere tariefstelling voor bijzondere toepassingen als ruimte- en industriële verwarming. Deze elasticiteit is vergeleken met die bij het kleinverbruik niet van overwegend belang. Het achterblijven van de kleinverbruikertarieven voor elektrische energie ten aanzien van de prijsstijging voor de overige energiesoorten leidt op zichzelf reeds tot een

uitbreiding van de toepassingen. Daarnaast komt dat men voor gelijksoortig gebruik tot een ruimere aanwending overgaat. Dit zou in de ontwikkeling van de gemiddelde kWh-omzet der kleinverbruikers geconstateerd moeten kunnen worden. Wanneer wij uitschakelen het bijzondere verbruik voor nachtstroom, kookstroom en geregistreerde woningverwarming dan komen wij tot de merkwaardige conclusie, dat voor een aantal bedrijven, welke grotendeels de stroom van de uiteindelijke afnemers leveren, het gemiddelde verbruik per aansluiting (alleen kleinverbruikers) tussen 1925 en 1930 stijgt, tussen 1930 en 1941 met kleine variaties constant blijft, in 1946 op een iets lager peil ligt (rantsoenering) doch in de daarop volgende jaren met geweldige sprongen stijgt, tot in 1951 een peil is bereikt van meer dan het dubbele van dat in 1940. Zoals reeds gezegd, worden de bijzondere toepassingen voor deze berekening buiten beschouwing gelaten. Wij menen deze ontwikkeling te mogen bezien als een uiting van de wel zeer sterke binding tussen omzet en prijs voor het huishoudelijk verbruik van electriciteit, boven hetgeen wij zouden willen noemen het primaire lichtverbruik. Dat deze ontwikkeling wel is onderkend, moge blijken uit een aanhaling uit een der jaarverslagen: „In hoeverre onze niet aan de vervangingswaarde aangepaste tarieven mede oorzaak zijn van een verschuiving naar het gebruik van elektrische energie voor velerlei doeleinden en dus van de verdere omzetstijging, is niet te onderkennen.

Wij aarzelen echter niet, de hierop gebaseerde omzetstijging als ongezonder te kwalificeren en zijn van oordeel, dat de slechts langzame aanpassing van de kosten aan het peil der vervangingswaarde, in ons zeer kapitaalintensieve bedrijf aanleiding zou kunnen zijn tot investeringen (zowel bij onze afnemers als in ons bedrijf) welke na aanpassing der tarieven onrendabel blijken te zijn."

Vatten wij de belangrijkste factoren welke de situatie voor de electriciteitsbedrijven in 1951 kenmerkten samen, dan blijkt dat:

1. kapitaalslasten dalen tengevolge van algehele boekhoudkundige afschrijving;
2. de omzet mede als gevolg van onder druk gezette tarieven, zo sterk is gestegen dat van overbezetting sprake is;
3. de gemiddelde opbrengst per kWh mede als gevolg van de omzetstijging per aansluiting en de verschuiving naar het vastrechtstarief, daalt;
4. de noodzakelijke uitbreidingen door leveringsmoeilijkheden niet op het peil gekomen zijn, dat van een normale aanpassing van productie- en distributiecapaciteit aan de omzet sprake is;
5. na een periode van volgens de boekhouding zeer hoge winsten (schijnwinsten) de financiering der uitbreidingen grote moeilijkheden gaat opleveren.

Indien wij de bijzondere positie der electriciteitsbedrijven als in het voorgaande geschetst in dit licht bezien, dan is het niet moeilijk de grote gevaren van deze situatie te onderkennen.

Op deze basis doorgaande zouden de bedrijven enerzijds, rekening houdend met het omzetaccres geweldige uitbreidingsverplichtingen op zich nemen, terwijl anderzijds door de tariefscalculatie naar aanschaffingswaarde de financiële reserves naar de afnemers verdwijnen en bovendien na de langzame aanpassing der tarieven (natrekking kapitaalslasten) op het tijdstip, dat de apparatuur is ontstaan of is gecontracteerd, de omzet als gevolg van de tariefsverhoging ineenschrompelt.

Het beeld van de uitgeteerde en uit zijn kracht gegroeide patient!